

ТИПОЛОГІЯ КІНОПРОЕКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ТЕКСТУРИ

TPOLOGY OF THE SOCIAL TEXTURE FILM PROJECTIONS

Література як текст культури, за Р. Бартом, — «це такий соціальний простір», прочитання якого є засобом «висловлювання культури», що об'єднує читача й художній текст «в єдину знакову діяльність». Концепт «поетика культури», який досліджується в культурологічному літературознавстві, демократизує, за Д. Бахманн-Медік, розуміння тексту, «позбавляючи його від присмаку художньої форми», а бартівське формулювання трансформується наразі у вираз «література як соціальна текстура».

Культурною домінантою сучасності є візуалізація як ефект «іконічного повороту», що, за К. Батаєвою, «наслідує онтологічний, лінгвістичний повороти і фіксує перехід у засобах комунікації від вербального до візуального». Соціальна текстура перетворюється в «соціальне візуальне» за допомогою різноманітних проекцій літературного тексту, серед яких виокремимо такі:

1. Ілюстративна (переважно у вигляді окремих ілюстрацій для друкованих та електронних книг).
2. Аудіовізуальна (аудіокниги з можливим відеорядом у вигляді тексту або ілюстрацій).
3. Театральна (різні форми театралізації літературного твору).
4. Кінопроекція (різноманітні види екранізації літературно-художнього тексту).

Кінопроекція, або екранізація (також кіноверсія, кіноінтерпретація, кіноадаптація, кінотранскрипція, кінооповідь тощо), за визначенням Ю. Коваліва, — це «інтерсеміотична трансформація», або «відтворення на підставі сценарію засобами кінематографа і телебачення творів інших мистецтв — фольклору, художньої літератури, театру тощо».

За О. Дубініною, кінематограф стає «новим серйозним читачем та інтерпретатором літератури», а кінопроекція «в сучасному культурному просторі стає невід'ємним супутником самого літературного твору, виконуючи різні соціально-психологічні функції: або заміщує літературне першоджерело, або існує паралельно з ним, або спонукає до (пере)прочитання».

У класичній кіносеміотичній концепції Ю. Лотмана «кінооповідь — це, перш за все, оповідь. І хоча це може видатись парадоксальним, саме тому, що оповідання в цьому випадку будується не зі слів, а з послідовності іконічних знаків, у ньому найбільш яскраво виявляються деякі глибинні закономірності будь-якого наративного тексту».

Кінопрочитання літературного твору розглядають як інтерсеміотичний (вербальне — невербальне) або інтермедіальний (з мови літератури на кіномову) переклад (перекодування, а також інтерпретація та явище інтертекстуальності — за О. Дубініною), що відображається тріадою екранізації: прототекст (першотвір, першоджерело) — претекст (сценарій) — паратекст (кінотвір, кінопроекція). Зворотний процес інтерсеміотичного перекладу кіномови на мову літературну називають новелізацією, або романізацією.

Особливості співвіднесення літературного та кінотексту визначають типологію кінопроекцій, але їх комплексного інтермедіального дослідження наразі немає, тому існує множина визначень, серед яких відзначимо такі:

- 1) За критерієм відповідності послань прототексту та кінопроекції (О. Дубініна):
 - a) аналог — кіновір, рівний за величиною мистецького послання його літературному першоджерелу;
 - b) деформація — редукація (зменшення) або викривлення смислу мистецького послання в екранізації;
 - c) діалог (інтерпретація) — збільшення смислу в результаті додавання кінотворцями власних смислів до вже існуючих (виявлення прихованих смислів першоджерела, використання сюжету літературного твору як своєрідної художньої матриці тощо).
- 2) У межах архітектонічного підходу (П. Тороп):
 - a) адаптація — фільм на основі роману або оповідання;
 - b) контамінація — фільм на основі кількох романів чи оповідань;
 - c) наративізація — розповідний фільм на основі нерозповідного тексту.
- 3) За ступенем адаптації кінопроекції до першоджерела (Д. Свейн):
 - a) повне наслідування оригіналу;
 - b) часткове наслідування — відображення окремих ключових сцен оригіналу;
 - c) мотивація — використання першотвору лише як мотиву.
- 4) За типами інтерсеміотичного перекодування (П. Тороп):
 - a) точна — за основу береться інформація і зміст;
 - b) макростилістична — має домінанту в тексті і його формальних ознаках;
 - c) мікростилістична — виходить із персонажів;
 - d) цитатна — з домінацією мотиву;
 - e) тематична — базується на тематиці вихідного твору;
 - f) описова — виходить із конфлікту;
 - g) експресивна — з домінацією жанру;
 - h) вільна — виходить із інтерпретації та версій.
- 5) Інші види типологій:
 - a) аналогія – коментар – переміщення;
 - b) запозичення – перетин – трансформація;
 - c) твір-сировина – наративні зміни – точний переклад;
 - d) ілюстрація – коментар – аналогія тощо.

Зазначимо, що в сучасній компаративістиці зіставлення екранізації та її літературного першоджерела стосується не лише творів в цілому, а й провадиться на різних художніх рівнях (структура, жанр, простір, персонаж тощо).

Зворотний ефект кінопроекції, або вплив екранізації (за О. Дубініною):

- 1) Як паратексту на літературний прототекст:
 - a) нова інтерпретація (розуміння) літературного твору;
 - b) збільшення культурного потенціалу оригіналу (завдяки екранізаціям твори стають всесвітньовідомими, а їхні герої іноді набувають статусу культурного героя);
 - c) підвищення (екранізація-діалог) або зниження (екранізація-деформація) мистецького регістру першоджерела.
- 2) Створення нового літературного твору: